

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep.
0032 OSLO

Deres referanse:

Vår referanse:
17/114-4

Vår dato:
15.09.2017

Innspill til revisjonen av regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning

Innledning

Universitets- og høgskolerådet (UHR) leverer med dette sitt innspill til regjeringens arbeid med å revidere Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. Innspillet er utarbeidet etter en bred prosess i UHRs organer og i UHRs styre.

UHR har forsøkt å se de nasjonale tiltakene i langtidsplanen i sammenheng med forskning- og utdanningsinstitusjonenes samarbeid internasjonalt og utviklingen av EUs neste rammeprogram for forskning.

Kunnskapsdepartementets fem spørsmål

Kunnskapsdepartementet har invitert sektoren til å besvare fem spørsmål. Kommentarer og forslag knyttet til spørsmålene vil utgjøre hoveddelen av UHRs innspill.

1. Hva fungerer godt i den nåværende planen, og hva fungerer mindre godt?

UHR er i hovedsak fornøyd med den nåværende planen. Den bidrar til å gi retning for kunnskapssektoren samlet sett og den gir økt forutsigbarhet både politisk og ressursmessig. I tillegg styrker den oppmerksomheten på utdannings- og forskningspolitikken på nasjonalt politisk nivå i de politiske partiene, på tvers av sektorer og til en viss grad i allmennheten.

Det er lagt inn konkrete opptrappingsplaner som det er knyttet ressurser til. UHR er tilfreds med at disse ser ut til å bli oppfylt i stortingsperioden.

Universitets- og høgskolerådet er også i hovedsak fornøyd med fokuset på et lite antall langsiktige prioriteringer. Dette gir åpenbart fokus og retning. Vi kommer imidlertid tilbake til forslag til noen justeringer av disse.

Temaer som fungerer mindre godt

- For svakt fokus på utdanning
- Utfordringer knyttet til sektoransvaret er i liten grad håndtert
- Innen prioritet 6; Verdensledende fagmiljøer: Ujevne erfaringer med å rekruttere flere fremragende forskere internasjonalt. Behov for å justere virkemidler?
- Få gode virkemidler for tverrfaglighet og for svakt samspill mellom prioriterte områder
- I tillegg er det en utfordring at de seks prioriteringene er av ulik karakter. Noen er konkrete temaområder, andre er målsettinger som i og for seg kan gå på tvers av både de prioriterte temaene og andre temaområder.

2. Er det temaer og perspektiver som bør reflekteres sterkere i planen?

Kunnskapstrianglet

Langtidsplanen har en sterk vektlegging på forskning og innovasjon og i mindre grad på høyere utdanning. UHR er opptatt av alle UH-sektorens hovedoppgaver og ikke minst sammenhenger og koblinger mellom dem. Kunnskapstrianglet er i ferd med å bli et innarbeidet begrep for sammenheng og samspill mellom forskning, utdanning og innovasjon. Vi mener at en ny versjon av Langtidsplanen vil tjene på å bruke kunnskapstrianglet som et gjennomgående perspektiv. Stortingsmeldingen Kultur for kvalitet i høyere utdanning (Kvalitetsmeldingen) har flere oppfølgingspunkter som bør ses på i et kunnskapstriangel-perspektiv, blant annet etablering av en Nasjonal konkurransearena for utdanningskvalitet. I oppfølgingen av denne etableringen er det viktig å sikre en god sammenheng mellom de eksisterende konkurransearenaene for forskning(skvalitet), blant annet i Norges forskningsråd og den nye konkurransearenaen for utdanningskvalitet. Å knytte utdanning sterkere til tiltak for fremragende forskning og innovasjon bør være et viktig mål i Langtidsplanen.

Tverrgående perspektiver

Ingen av de seks langsiktige prioriteringene vil få ønsket effekt dersom de hovedsakelig satses på hver for seg. Særlig gjelder dette de tre tematiske områdene, hav, klima og fornyelse av offentlig sektor. Ikke bare er det viktige tverrgående virkemidler som må på plass, som rekruttering og karrieropolitikk, bygg, infrastruktur og utstyr, men fag og temaområder må også ses i sammenheng. Dessuten bør man forvente at man innenfor de temaområdene man velger kan dokumentere at man har, eller utvikler innen rimelig tid, et antall verdensledende fagmiljøer - både innen utdanning og forskning.

Møte mellom fagområder

Å finne kunnskapsbaserte løsninger på samfunnsutfordringer basert på ett eller få fagområder lar seg ikke gjøre. Det er behov for mer tverrfaglig samarbeid, og mye tyder på at det er de radikale koblingene mellom fagområder som må til, både for å utvikle nye samfunnsnyttige innovasjoner og for å løse de store samfunnsutfordringene. Ikke minst gjelder dette i skjæringsfeltet mellom helse, teknologi, kultur og politikk. Innovasjon og fornyelse i privat og offentlig sektor

Vi ser i økende grad, og med rette, at diskusjoner om innovasjon og fornyelse i henholdsvis privat og offentlig sektor flyter mer sammen, for eksempel på områder innen tjenesteinnovasjon. Uten å svekke målsettingene for hver av prioriteringene 3 og 5 i den nåværende langtidsplanen mener UHR at disse to kan slås sammen til et felles mål hvor også samspillet mellom privat og offentlig sektor kan utnyttes bedre

- **Innovasjonsevne og omstillingsdyktighet i næringsliv og offentlig sektor**

Humanioras og samfunnsfagenes rolle

Alle de store samfunnsutfordringene, som teknologiskifter, klimaendringer og migrasjon, har sin opprinnelse i menneskelige handlinger og aktivitet og berører alle områder av samfunnet; kultur, kommunikasjon, teknologi, økonomi og politikk. Humanistiske og samfunnsfaglige perspektiver må derfor innlemmes i utdanning og forskning på samtlige av langtidsplanens satsingsområder. Norge har mange fagmiljøer på internasjonalt nivå innen humaniora og samfunnsfag.

Samfunnets ustabile stabilitet

Samtidig er det behov for å tydeliggjøre humanioras og samfunnsfagenes rolle som selvstendige kunnskapsleverandører på et eget prioritert område i Langtidsplanen.

Ett område peker seg ut som svært aktuelt er politiske og kulturelle forutsetninger for bærekraftig samfunnsutvikling. Siden Langtidsplanen ble vedtatt i 2014 har samfunnsutfordringene knyttet til sviktende tillit til etablerte politiske, akademiske og kulturelle institusjoner og autoriteter økt. Resultater av politiske valg og folkeavstemninger viser at tilliten utfordres både innenfor og mellom samfunn og kulturer. Det kan synes som om deler av det moderne samfunns politiske grunnstruktur er i bevegelse. Kulturelle, sosiale og religiøse skillelinjer blir fremhevet og motsetninger polarisert på en måte som vi bare for få år siden ikke kunne forutse. Migrasjon har fått økende betydning gjennom flyktningetilstrømningen til Europa og i andre deler av verden. Politisk og religiøs ekstremisme utfordrer samfunnsstrukturen på nye måter. Troen på overnasjonale organer og avtaler og regler for internasjonalt samarbeid og handel er kraftig utfordret. Et viktig eksempel på ustabil stabilitet er situasjonen i Europa, hvor nasjonal og europeisk politikk veves stadig sterkere sammen, samtidig som populisme og anti-EU bevegelser får økt oppslutning, og hvor britene forhandler om betingelser for utmeldelse av unionen.

UHR mener at de store kulturelle og samfunnsmessige endringsprosessene vi ser i dag, som blir forsterket gjennom økt global usikkerhet, migrasjon, demografiske og raske politiske endringer og teknologiskifter, må få en mer selvstendig beskrivelse og plass i Langtidsplanen. Kompetanse innenfor språk, kunst, litteratur, kommunikasjon, filosofi, religion, historie, sosiologi, økonomi og politikk er her helt sentralt. Forskningskompetanse på slike og andre områder vil bidra til å gi bedre tilpassede offentlige tjenester, økt kulturforståelse og bedre integrering, som igjen vil bidra til mer bærekraftige demokratier. I dagens samfunns- og politikutfordringer er det lite som tyder på at dette er perspektiver som blir mindre viktige, hverken i Europa eller i andre deler av verden.

UHR foreslår at følgende nye område blir skrevet inn i og sidestilt med de eksisterende prioriterte områdene i den reviderte langtidsplanen for forskning og høyere utdanning.

- **Politiske og kulturelle forutsetninger for bærekraftig og demokratisk samfunnsutvikling**

Teknologi og digitalisering som tveegget sverd

Et annet utviklingstrekk som har blitt langt tydeligere etter Langtidsplanens lansering er utfordringene som følger med den teknologiske utviklingen. Teknologi kan bidra til å løse mange problemer og åpner for utallige nye muligheter. Men digitaliseringsrevolusjonen byr også på utfordringer. Utviklingen går nå raskt på alle samfunnsområder som innen robotisering av industri og arbeidsprosesser, utbredelsen av sosiale medier, overgang til nettbaserte offentlige og private tjenester, tjenesteinnovasjon i offentlig sektor, omveltningene innen mediebransjen, IKT-baserte undervisningsformer, osv. Felles for disse prosessene, ved siden av at de skjer i høyt tempo og ofte i uventede retninger, er at de har både positive og negative sider. At varer kan produseres nesten uten menneskelig arbeidskraft gjør også at et stort antall jobber blir overflødige og mange mennesker med lav eller utdatert kompetanse blir stående utenfor arbeidslivet. Dette igjen kan gi økende forskjeller i befolkningen og gi grobunn for frustrasjon og sosial uro. På samme måte er det både positive og negative sider knyttet til sosiale medier, at stadig flere hverdagsfunksjoner og apparater knyttes til internett og at enkeltmenneskets bevegelser og handlinger registreres løpende av offentlige og private aktører. Digitalisering skaper helt nye og spennende muligheter, men åpner samtidig for store og ofte uventede sikkerhetsutfordringer, både for enkeltmennesker og for vitale samfunnsfunksjoner.

UHR foreslår at det 4. punktet om ”Muliggjørende teknologier” omformuleres til:

- **Muliggjørende teknologier og samfunnsmessige konsekvenser**

3. Hva er de største hindringene for å nå målene i planen, og hvordan kan vi overvinne dem?

I tillegg til svakheter og foreslåtte forbedringer andre steder i dette dokumentet vil UHR peke på særlig ett forhold som i liten grad er omtalt i den nåværende langtidsplanen og som vi mener representerer en hindring for å nå flere av målene, nemlig praktiseringen av sektoransvaret. Langtidsplanen er hele regjeringens plan, ikke bare Kunnskapsdepartementets. UHR mener praktiseringen av sektoransvaret i dag preges av:

- For stor variasjon i omfang av midler til forskning. Flere departementer finansiere for lite forskning innenfor sine ansvarsområder.
- For stor variasjon i bruk av virkemidler og bevilgningsmåter for forskning. Utlysning av oppdragsmidler, direkte bevilgning til forskningsmiljøer, bidrag til forskningsinnsatser i Forskningsrådet, finansiering av egne forskningsinstitutter og indirekte bevilgninger bl.a. gjennom helseregionene skaper uklare ansvarsforhold, ujevn innsats og for lite sammenheng i forskningsinnsatsen
- For svake mekanismer for samspill med andre departementer og resten av forskningssystemet. KDs rolle som koordinator av departementenes forskningsinnsats kunne vært tydeligere, og Forskningsrådets tre oppgaver – som rådgiver for regjeringen, som megler mellom departementer og som finansør og kvalitetsagent overfor forskningsmiljøene burde vært klarere definert.

Regjeringen har nettopp utarbeidet en veileder for praktiseringen av sektorprinsippet. Dette er positivt. Dette er et svar på noen av utfordringene som også er påpekt av bl.a. Produktivitetskommissjonen, områdegjennomgangen av Forskningsrådet og sist av OECDs landstudie av norsk forsknings- og innovasjonssystem. Kombinert med oppfølgingen av veilederen bør Langtidsplanen beskrive arbeidsdelingen og sette ambisjoner for alle departementers rolle i norsk forskningspolitikk, samt for samspill og koordinering.

4. På hvilke områder kan det være behov for nye opptrappingsplaner og/eller virkemidler? Begrunn og prioriter.

Konkurransarena for utdanningskvalitet

Her er det, som nevnt over, viktig å sikre en god sammenheng mellom konkurransarenaene for forskning og høyere utdanning. Det er allerede tatt beslutninger om organisatoriske endringer med tanke på oppfølging av dette punktet. Langtidsplanen bør sikre at ny konkurransarena for utdanningskvalitet utformes slik at institusjonene kan utnytte samspill og synergier når fagmiljøene søker om ekstern finansiering, både innen forskning og utdanning. Dette vil øke muligheten for å bygge flere fremragende fagmiljøer som er sterke både innen utdanning og forskning, og som kan bidra mer innovasjon og løse samfunnets problemer.

Styrke innsatsen for verdensledende forskning

UHR mener det er behov for å styrke innsatsen for å utvikle flere internasjonalt sterke fagmiljøer. Ordningene med sentra for fremragende forskning, - innovasjon og – utdanning har vært vellykkete. Slike satsinger bidrar til å heve ambisjonene og oppbygging av ledende fagmiljøer. UHR ønsker å videreutvikle dagens ordninger og UHR foreslår å utvide SFF/SFI/SFU-ordningene. Kjernen vil være å gi de mest vellykkede SFF/SFI/SFU-ene mulighet til å søke forlengelse, kombinert med et utvidet mandat til å knytte forskning, utdanning og innovasjon sammen. Formålet er forskere ved sentrene som er verdensledende innenfor forskning og innovasjon også bidrar til utdanning og veiledning innenfor sine fag/tema-områder, samt at det må arbeides systematisk for at den frambrakte kunnskapen tas i bruk. UHR deltar gjerne i utformingen av en slik ordning.

Et internasjonalt attraktivt Norge

I gjeldende langtidsplan er det lagt høye ambisjoner også når det gjelder talentutvikling, rekruttering og forskerkarrierer. I revisjon av Langtidsplanen bør det brede arbeidet med rekrutterings- og karrierepolitikk for det vitenskapelige personale konkretiseres og styrkes. Her bør institusjonene og myndighetene samarbeide om å realisere ambisjonen om at "Norge skal være et av de landene som verdens mest talentfulle studenter og forskere ønsker å dra til" (s. 41). For å få til det, er det behov for en gjennomgang av virkemidler i rekrutteringspolitikken, såvel som i reglementer og i bruk av stillingsstrukturen i UH-sektoren. Erfaringer fra prøveordningen med innstegsstillinger bør tas med videre og ordningen bør videreutvikles.

I nåværende plan ble det laget en opptrappingsplan for antall stipendiater. Denne er oppfylt i henhold til de mål Regjeringen satte. UHR har ment at behovet er større jf. Tidligere utredning hvor vi estimerte at samfunnet har behov for minimum 350 stipendiater per år frem mot 2020 (http://www.uhr.no/documents/Rapport_stipendiater_siste_versjon_2012.pdf). I den reviderte Langtidsplanen mener UHR at et hovedfokus nå bør legges på å videreutvikle innhold og kvalitet i doktorgradsutdanningen. I tillegg vil det fremdeles være fagområder med behov for flere rekrutteringsstillinger, bl.a. i en del profesjonsfagene med kort forskningstradisjon, samt innen ordningene med nærings- og offentlig ph.d. Når det gjelder mottak av internasjonale studenter bør virkemidler og tiltak for økt inntakskvalitet og flere internasjonale studenter gjennomgås. Her bør erfaringene med Erasmus+ trekkes inn.

Integrere opptrappingsplan for bygg

Etter mange års etterslep har Stortinget de siste årene bevilget vesentlige summer til bygg og vedlikehold ved norske universiteter og høyskoler. Det er bra, men det er fortsatt store behov for nybygg, ombygginger og vedlikehold i sektoren. En vesentlig andel av universiteter og høyskolars budsjetter er knyttet til vedlikehold, husleiekostnader og infrastruktur, uavhengig av om man eier eller leier bygningene. UHR mener at en konkret og forpliktende framdriftsplan for dette bør være en del av Langtidsplanen. Til grunn for dette bør det utarbeides en oversikt over vedlikeholdsetterslepet i sektoren. En forpliktende framdriftsplan vil styrke forutsigbarheten og gi mer transparente prosesser i diskusjonene om tidspunkt, omfang og rekkefølge for planer og behov for bygg og vedlikehold ved den enkelte institusjon.

5. Hva kan eventuelt prioriteres ned ved fortsatt konsentrert satsing på noen få områder?

Fortsatt økning i offentlig forskningsinnsats

De fleste av UHRs forslag i dette innspillet koster ikke mer penger, snarere tvert i mot. Vi argumenterer hovedsakelig for mer sammenheng og samspill, - mellom utdanning, forskning og innovasjon, mellom sektorer, fagområder og temaer. Vi argumenterer videre for økt forutsigbarhet og langsiktige, robuste løsninger. UHRs innspill handler først og fremst om bedre bruk av ressurser og ordninger som allerede finnes eller er under utvikling.

Regjeringen har understreket at det er et mål at Norge bruker 3 prosent av BNP til forskning og utvikling, hvorav statens andel skal være 1 prosent og privat sektor 2 prosent. For årets budsjett har Norge nå nådd 1 prosent-målet for offentlig forskningsinnsats, mens privat andel ligger et godt stykke bak. Norge har en næringslivssektor som gjør at det vil ta lang tid før denne sektoren kan bidra fullgodt med sin andel. UHR vil derfor argumentere med at man i kommende langtidsperiode hever målsettingen for offentlig innsats til 1,25 prosent av BNP for å kompensere for den manglende private innsatsen.

Langtidsplanen for perioden 2015-18 inneholder en opptrapping av antall rekrutteringsstillinger, økte midler til forskningsinfrastruktur og stimuleringsordninger for deltakelse i EUs rammeprogram. Det forventes at ambisjonene gjennomføres med regjeringens budsjett for 2018.

Som nevnt over mener UHR at det fortsatt er behov for flere rekrutteringsstillinger, bl.a. for å møte ambisjonene om økt forskningsinnsats i en del profesjonsfagene med kort forskningstradisjon (som igjen vil styrke forskningsbasert utdanning i disse fagene), samt innen ordningene med nærings- og offentlig ph.d. (som vil bidra til innovasjon og omstilling i næringsliv og offentlig sektor).

Det samme gjelder behovet for å styrke innsatsen for sterkere deltakelse i EU-forskningen, samt til videre opptrapping av midler til infrastruktur. I tillegg er det et stort behov for ressurser til en digitalisering i sektoren.

Gitt et økt ambisjonsnivå for offentlig andel av den totale forskningsinnsatsen på 1,25 % av BNP vil det være rom for disse tiltakene, sammen med en kanalisering av nye ressurser til Langtidsplanens hovedprioriteringer.

De seks langsiktige prioriteringene

Kunnskapsdepartementet har som forutsetning at disse seks prioriteringene i utgangspunktet skal ligge fast, men at det er mulig å foreslå endringer i målene og å bringe inn nye temaer og perspektiver i de eksisterende.

Som nevnt er UHR enig i at det er viktig at prioriteringene holdes relativt stabile over tid. På noen områder har imidlertid samfunnsutviklingen endret seg på en måte som få kunne forutse bare for 3-4 år siden, da planen ble utarbeidet. UHR mener derfor det vil være riktig å justere noen av prioriteringene ved å endre på noen formuleringer, slå noen temaer sammen og løfte fram andre som tidligere lå mer i bakgrunnen.

UHR foreslår derfor å formulere de seks langsiktige prioriteringene på følgende måte (endringer i kursiv):

1. Hav (som før)
2. Klima, miljø og miljøvennlig energi (som før)
3. Innovasjonsevne og omstillingsdyktighet i næringsliv og offentlig sektor (to tidligere temaer slått sammen)
4. Muliggjørende teknologier og samfunnsmessige effekter (justert tema)
5. Politiske og kulturelle forutsetninger for bærekraftig samfunnsutvikling (nytt tema)
6. Verdensledende fagmiljøer (som før)

Vennlig hilsen

Mari Sundli Tveit
styreleder

Alf Rasmussen
generalsekretær

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UHR

